

СДЕЛКА ЛИ БЕШЕ ОБЕДИНЕНИЕТО НА ГЕРМАНИЯ?

Анелия Коева¹

„Кой мотив за обединението на Германия в крайна сметка би бил по убедителен – икономическите проблеми в страната или липсващата политическа свобода? Това е почти невъзможно да се анализира. Във всички случаи е правилно да се каже, че липсващите ясни функции на социалната икономическа система, смелите граждански движения в Унгария и Полша, перестройката и гласността в СССР се съчетават с драматичното срутване на ГДР през 1989 г.“²

Хелмут Кол

Най-сериозната и в същото време отговорна тема за

¹ А. Коева работи и живее в Германия, завършила е Историческия факултет на СУ „Св Климент Охридски“ със степен магистър. В момента прави свободна докторантура в катедрата по нова и съвременна история в същия факултет по темата „Германският съвременен модел на коалиционно управление на ГСДП и Зелени/Съюз 90 в периода 1998-2005 г.“.

² *Kohl, Helmut. Erinnerungen 1990-1994. Droemer, München, 2007, s. 121-122.*

Хелмут Кол и Михаил Горбачов

изследване от съвременната история на Германия е свързана с историческите събития от 1989-1990 г. Тя изисква да се анализират паралелно няколко фактора, без които т. нар. германски въпрос не би получил толкова бързо и сполучливо разрешаване. Движещите сили на процеса са германските граждани, предимно източногерманците, и създадената политическа предпоставка, наречена „перестройка“, извършвана от М. Горбачов в тогавашния СССР. Критичното икономическо състояние на ГДР, на СССР, политическите избори в Бундесрепубликата и в страната на съветите са лакмусът, който ускорява събитията в територията на двете германски държави. Международната обстановка и съгласието на Михаил Горбачов правят присъединяването на ГДР към ФРГ реална визия за

правителството на Х. Кол, което поема политическата, икономическата, финансовата отговорност за бързото обединение на страната.

В България темата за възстановеното единство на Германия е изследвана подробно в книгата на Елена Кюлюмова-Бояджиева „Разврзката 1989-1990“³ както и в статията на същата авторка „Германия по пътя към обединението“.⁴ Тя е отразена и в „Записките по политическа история на Европа и САЩ“ на Драгомир Драганов.⁵

От гледна точка на международните отношения обединението на Германия и последствията от него са изследвани от Христина Мирчева в нейния труд, посветен на историята на Европа и света през ХХ в.,⁶ както и в двутомника ѝ „История на международните отношения в най-ново време“.⁷ Интерес за темата представляват и книгите на известните български журналисти Тома Томов и Симеон Василев, които провеждат свои разследвания и коментират събитията от обединението на Германия до наши дни.

Обединението на Германия е обект също така на множество мемоари, по-известни от които са спомените на съветника на Х. Кол – Хорст Телтчик,⁸ на външния министър Ханс-Дитрих Геншер. Мненията на политици и участници в събитията присъстват и в документалния филм за международните срещи и разговори през

3 Бояджиева-Кюлюмова, Елена. Разврзката 1989-1990. София, 1999.

4 Същата. Германия по пътя към обединението. – Исторически преглед, кн. 1-2, 1999, 87-104.

5 Драганов, Драгомир. Записки по политическа история на Европа и САЩ. В. Търново, 2006.

6 Мирчева, Христина. Съвременна история. Светът в десетилетията на ХХ в. С., 1999.

7 Същата. История на международните отношения в най-ново време. Кн. 2, С., 2005.

8 Teltschik, Horst: 329 Tage. Innenansichten der Einigung, 1991.

годините 1989-1990 на режисьора Ханс-Кристоф Блуменберг.⁹

За обединението на Германия говорят и пишат още Кондолиса Райс и Филип Зеликов.¹⁰ Тези двама автори разглеждат задълбочено всяко решение на главните участници в събитията в лицето на Хелмут Кол, Ханс Модров, Михаил Горбачов, Маргарет Тачер, Джордж Буш Ст., Франсоа Митеран, правят конкретен дипломатически анализ на отношенията между водещите държави. В написаната от него кратка съвременна история на Германия след 1945 г. историкът Юрген Вебер включва и подписването на договора за обединение на двете части на Германия. Авторът е привърженик на тезата, че Х. Кол успява да осигури най-бързото и успешно обединение благодарение на доброто си взаимодействие със съветския партиен и държавен ръководител Михаил Горбачов и на твърдата подкрепа на президента на САЩ Дж. Буш.¹¹ Към литературата, посветена на периода на Обединението могат да се причислят и биографиите на Хелмут Кол, на Оскар Лафонтен, очерците на двамата в сборници като „Те оставиха отпечатъците си в историята на Германия“ на журналиста Ханс Саркович.¹²

С оглед на застъпеното в посочената литература настоящата статия си поставя за цел:

- да систематизира фактите и събитията около обединението на Германия, като потърси нов нюанс в една от най-значимите теми от съвременната европейска история;

9 *Blumenberg, Hans Christoph. „Deutschlandspiel-eine Doku-Drama über die Deutsche Einheit“*, 2003.

10 *Zelikow Philip, Rice Condoleezza. Sternstunde der Diplomatie. Die deutsche Einheit und das Ende der Spaltung Europas*, 1999.

11 *Weber Jürgen. Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH-Co., Kg. München*, 2001.

12 *Hans Sarkowicz, C. H. Beckische. „Sie prägten Deutschland“*, 1999.

- да разкрие и изследва обективните и субективните фактори, които определят потенциала и ресурсите в действията на политиците Х. Кол и М. Горбачов, както и мотивите на съветския ръководител да избере нов курс;

- да покаже, как решенията на двамата изключителни държавни мъже са повлияни от вътрешнополитическите и икономическите фактори в СССР, ГФР и ГДР в периода 1989-1990г., както и значението на външнополитическите обстоятелства за ускоряване на процеса за присъединяване на ГДР към Бундесрепубликата, станало в резултат на дипломатическите ходове на Х. Кол.

* * *

Първият въпрос е кое събитие може да се приеме като начало на обединителния процес. Официалното посещение на съветския партиен ръководител Михаил Горбачов в Бон, осъществено от 12 до 16 юни 1989 г., едва ли може да се смята за начало на започналия през същата година обединителен процес между Източна и Западна Германия, тъй като то почти не променя отношенията между ГДР и ГФР. Срещата между М. Горбачов и Х. Кол обаче дава знак на германския канцлер Кол, че СССР се намира в икономическа криза, която при благоприятно стечение на обстоятелствата може да бъде използвана от ГФР. Докладът на М. Горбачов за икономическите проблеми на страната завършва с въпроса дали за германския канцлер е възможно да организира спешна помощ, ако се наложи. „Аз му отговорих с едно безрезервно: Да!“ – спомня си по-късно Х. Кол.¹³

Още през февруари следващата 1990 г. СССР получава първата обещана неотложна помощ от 120 000 тона месо като знак на благодарност за ползотворните разговори

¹³ Kohl, H. Ich wollte Deutschlands Einiet. Berlin, 1996, S. 42.

по проблема за обединението на Германия.¹⁴

Още преди тези събития, през май 1989 година Унгария отваря границите си с Австрия, с което предизвиква поток от граждани на ГДР, желаещи да достигнат ФРГ. До края на септември 1989 г. над 32 500 източноевропейци достигат Бавария. През октомври настъпва нова вълна от 14 000, предимно млади семейства с деца. Този поток се оказва най-масовата емиграция от ГДР след построяването на Берлинската стена през август 1961 г. Емигрантската вълна се превръща в катализатор за гражданските движения и протести, обхващали различни градове в ГДР. На 2 октомври 1989 г. демонстрация на 25 000 души в Лайпциг, настояваща за обединение на Германия, за спазване на демократичните права на гражданите и за провеждане на демократични реформи, е потушена от силите на реда в ГДР. Нови протести засенчват празненствата на 7 октомври 1989 г. по случай 50-годишнината от основаването на социалистическа Германия. На празненствата в Берлин присъства съветският държавен и партиен глава Михаил Горбачов, който произнася реч, посветена на реформите на социализма: „Ако ние изостанем, животът веднага ще ни накаже. Ако партията не реагира на живота, тя е обречена.“¹⁵ Юбилейните тържества са последната помпозна инсценировка на благоденствието, което социализмът е донесъл на Източна Германия.¹⁶

Икономическото състояние на източноевропейската република, отчетено в края на ерата „Хонекер“ – 27 октомври 1989 г., става обезпокоителен сигнал за М. Горбачов. Финансовият министър на ГДР Ернст Хьофнер в екип с най-добрите икономисти на страната стигат до заключението, че в сравнение с ФРГ производителността

14 Ibid, S. 281.

15 Genscher, Hans-Dietrich. Unterwegs zur Einheit. Reden und Dokumenten aus bewegter Zeit. Berlin, 1991.

16 Weber, J. Kleine Geschichte Deutschlands seit 1945. Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH - Co. KG. München, 2001.

Хелмут Кол и Михаил Горбачов

на труда в ГДР е по-ниска с 40%, а държавният дълг, достигнал вече 123 млрд. източногермански марки до края на 1990 г. ще нарасне на 140 милиарда. Егон Кренц представя резултатите от този икономически анализ пред М. Горбачов на 1 ноември 1989 г. в Москва като „икономически колапс“.¹⁷ Въпросното посещение на държавната делегация на ГДР в Москва може да се интерпретира като първото официално поднасяне на реалните факти от страна на източногермански държавен ръководител пред М. Горбачов. Срещата със сигурност е накарала лидера на КПСС да се замисли по въпроса какво занапред би струвало на СССР продължаването на изкуственото разделяне на ГДР от ФРГ.

По тази причина решенията на М. Горбачов трябва

¹⁷ Die Fischer Chronik. Deutschland 1949-1999. Taschenbuch Verlag. Frankfurt am Main, 1999, S. 890-891.

винаги да се разглеждат в две плоскости – от една страна, взаимоотношения между ГДР и СССР, и от друга, отношения между ФРГ и СССР. В първия случай ГДР е в ролята на искащия финансова подкрепа, а във втория – такъв е СССР. Това определя и зависимостта на действията и решенията на държавните ръководители в следната зависимост: Егон Кранц (а по-късно Ханс Модров) – Михаил Горбачов – Хелмут Кол.

На 8 ноември 1989 г., в навечерието на падането на Берлинската стена, Х. Кол анализира накратко пред Бундестага състоянието на ГДР.¹⁸ В речта си канцлерът оставя впечатление, че е готов на индиректна, но твърда подкрепа за събитията в Източна Германия. Само 20 дни по-късно тази подкрепа е документирана с т.нар. „Програма от десет точки за преодоляване на разделянето на Германия и Европа“.¹⁹ Програмата включва:

1) спешни мерки за насърчаване на транспортните средства за пътуване между Източна и Западна Германия;

2) бързи темпове на техническо коопериране с ГДР, в области като защитата на околната среда, телекомуникациите и строежите на железници, разширяване на икономическата помощ за ГДР;

3) изграждане на конфедеративни структури между двете германски държави, с цел единен федеративен ред в Германия. Предпоставка за това могат да бъдат свободните избори в ГДР;

18 Bericht zur Lage der Nation im geteilten Deutschland, in Verhandlungen des deutschen Bundestages, 11 Wahlperiode, 173 Sitzung vom 8. November 1989,, Nr.151, s. 13 010

19 www.bundestag.de/geschichte/parlhist/dokumente/dok09.html; Kohl. „Zehn Punkte-Programm zur Überwindung der Teilung Deutschlands und Europas“. – In: Texte zur Deutschlandpolitik, 1989, 426-433; Реакциите в Бундестага са описани подробно в мемоарите на външния министър Ханс- Дитрих Геншер. – *Genscher, Hans-Dietrich. Erinnerungen.* Berlin,Siedler, S. 671-675.

- 4) подпомагане от страна на Европейската общност на ГДР и другите реформиращи се държави от Средна, Източна и Южна Европа;
- 5) засилване на процесите в политиката за сигурност и взаимна работа в Европа, като например нови институции за координиране на икономическото сътрудничество между Изтока и Запада (опазване на околната среда);
- 6) насърчаване на по-нататъшните стъпки към разоръжаването и контрола над производството и разпространението на оръжия;
- 7) постигане на „състояние на мир“ в Европа, в което обединението на Германия ще се извърши.

Проектът на Кол може да се разглежда като поетапен, но сигурен път за обединение на Германия. Документът може да се интерпретира и като първият предизборен акт на християндемократите,²⁰ които залагат като основна тема в своята кампания идеята за единна Германия. В предложената програма германският канцлер никъде не говори за срокове, но в нея ясно личи политическият ангажимент на ФРГ към ГДР. Тази програма сюрпризира М. Горбачов, но той едва ли има поле за маневри, за да забави процеса на обединението.

На 2 декември 1989 г. на съветския кораб „Максим Горки“ в Малта се срещат американският президент Дж. Буш и съветският генерален секретар М. Горбачов. В началото на дискусиите Горбачов отстоява тезата, че в съвременна Европа има две германски държави.²¹ В хода на разговорите обаче той оставя у американските си събеседници впечатлението, че при определени условия би толерирал присъствието на една обединена Германия в НАТО. Военният съветник на съветския

20 Подобно мнение споделя Горбачов, когато обяснява „Десетточковата програма“. – Вж.: Горбачев, М. Как ето било. Изд. Вагриус, Москва, 1999, с. 88.

21 Запис от срещата има в документалния филм на Blumenberg „Deutschlandspiel - eine fressendes Doku-Drama über die Deutsche Einheit“, 2003, ч. 2.

държавен глава маршал Сергей Ахромеев смята тази позиция за голяма грешка.²² В Малта президентът на САЩ осведомява събеседника си за позициите на Франция, Великобритания, Италия, както и за факта, че и Кол е наясно с позициите на трите изброени страни, чиито държавници открито се противопоставят на идеята на канцлера за обединяване на Германия²³. Спекулативно би било да се твърди, че руският държавник е приел противодействието на М. Тачър, Фр. Митеран и Дж. Андреоти като знак да настоява за задържане на ГДР в съветската сфера на влияние и като член на Варшавския пакт. Такова виждане не се потвърждава и от последвалите събития.

Четири дни след срещата край Малта, в Киев разговарят френският държавен глава Митеран и съветският ръководител Горбачов. Те обсъждат десетте точки на програмата на канцлера на ФРГ и неговото поведение в международен аспект. По време на поверителните разговори между двамата обаче става ясно, че съветският партиен и държавен ръководител отново моли Фр. Митеран за помощ. Причината за това е липсващата увереност на Горбачов в изборната победа през идната година, като една от причините е позицията му по

---

22 Интервю със съветничката на американския президент по национална сигурност Кондолиса Раис от същият документален филм. – Пак там, ч. 1+2. Филмът е изготвен през 2000 г. по поръчка на германската национална телевизия ZDF. Той съдържа богата документация от излъчвани по националната телевизия и по каналите на телевизиите в ГДР материали и репортажи, интервюта с главните герои на събитията от 1989-1990 г. – Х. Кол, М. Горбачов, Дж. Буш, посланици и политици от Германия, СССР, Франция, Великобритания, САЩ. Филмът се използва като учебен материал в германските училища, при изучаването на съвременната история и по-специално на темата за обединението на ГДР и ГФР през 1990 г.

23 Горбачев. М. Цит. съч., 90-91.

решаването на германския въпрос.²⁴

Вероятно и Хелмут Кол е знаел за опасенията на съветския лидер, което му дава възможност допълнително да окаже натиск при вземането на решение за бързо обединение на Германия още преди изборите в Съветския съюз. Паралелно с декемврийските международни срещи по германския проблем, политическата обстановка в ГДР се изостря. На 4 декември 1989 г. масовите демонстрации прерастват в окупиране на сградите на окръжните управления на ЩАЗИ (Държавна сигурност) в Ерфурт, Сул и Лайпциг. Два дни по-късно Егон Кранц е принуден да подаде оставката си като държавен лидер. Неговото място е заето от Ханс Модров. Продължаващите демонстрации, лошата икономическа ситуация в ГДР, новата емигрантска вълна, невъзможността на новото правителство на ГДР да овладее ситуацията се превръщат в естествена предпоставка за посещението на Х. Кол в Берлин на 19 декември 1989 г. Канцлерът на ФРГ е посрещнат изключително сърдечно от излезлите по улицата източногерманци, аплодиращи името му.²⁵ Тема на двучасовия разговор между Х. Кол и Х. Модров е финансовата криза в ГДР, невъзможността на правителството да се справи с нея без финансови инжекции от ФРГ и спешната помощ от 15 млрд. дойче марки (ДМ). Стабилизирането на източногерманското правителство начело с Ханс Модров не е сред мотивите на Кол да окаже подобна финансова помощ, затова канцлерът не обещава нищо конкретно.²⁶ Х. Модров очертава кризисното състояние в ГДР и месец по-късно по време на посещението си в Москва, като отново

24 Опази част от срещата, която включва думите на Горбачов към Митеран: „Помогнете ми да предотвратят това. На мое място може да дойде един маршал“, е възпроизведена по спомените на участниците във филма на Блуменберг.

25 Репортаж на телевизия ZDF, излъчен в няколко емисии на 19. 12. 1989 г.

26 *Weber, J. Op. cit., S. 294.*

моли за помощ: „Навсякъде се повишават пенсиите, заплатите, раздават се помощи, увеличава се отпуската. Това струва с 40 млрд. марки повече, пари, с които не разполагаме. Целият ни бюджет е 230 млрд. Вътрешно задлъжняваме с 170 млрд., външно с 20 млрд. Не можем да контролираме социалното напрежение. Разпадат се местните органи на властта. Там, където те са все още съхранени, не се признават. Има случаи на вълнения в армията, расте негативното отношение към съветските войски. Само през януари над 50 000 души са напуснали страната. Ако продължава така, само за 1990 г. това означава половин милион. От всичко това следва изводът, че повечето граждани на ГДР не потвърждават идеята за две отделни държави“.²⁷

Михаил Горбачов има доверие на Х. Модров и очаква, че той ще овладее ситуацията в страната, но въпреки това не може да му обещае финансова помощ, защото самият СССР се нуждае от такава. Съветският лидер има вътрешнополитически проблеми с желаещата независимост Латвийска република, факт, който не бива да се пренебрегва, когато се анализират действията му по германския въпрос. На 10 януари 1990 г. във Вилнюс съветският държавен глава не успява да овладее излезлите по улиците демонстранти, които искат отделяне на Литва от Кремъл. По този повод в спомените си той пише: „През януари, стана ясно че съветското правителство започна да губи почва под краката си и не можеше повече да контролира ставащото. Беше ясно! Съветите ще загубят Източна Европа и почти сигурно Германия“.²⁸

В края на януари съветското правителство е изправено пред нови предизвикателства, което мотивира решението на Горбачов да предпочете партньор за преговори не

27 Горбачев. М. Цит. съч., 95-97.

28 Кондолиза Райс е цитирана по документалния филм на Блуменберг.

разпадащата се ГДР, а правителството на Х. Кол, в чието преизбиране никой не се съмнява.²⁹ Самият Кол определя, че предпоставките за обединението не се крият само в започналите процеси на „перестройка и гласност“, а в осъзнаването на вътрешната необходимост от него: „Днес разсекретените документи от ГДР показват ясно краха на плановата система в народното стопанство, илюзиите на партийните лидери и безизходицата на икономическото състояние в ГДР, започнало от 1988 г.“³⁰ Кол привежда като доказателство и сведения за нарастващите всеки месец задължения на ГДР през 1989 г. с по половин милион източногермански марки, което би довело страната до банкрут през 1991 г.³¹

В края на януари Ханс Модров лети за Москва, „откъдето, както и досега се чакаше отговор на проблемите и евентуалната благословия на решенията“.³² Казаното на срещата между Модров и Горбачов е поредният сигнал за генералния секретар на КПСС, че положението в ГДР е неспасяемо и голямата помощ може да дойде единствено от Бундесрепубликата.

Първата част от германския въпрос е разрешена в началото на февруари 1999 г. по време на посещението на канцлера Кол и на неговия външен министър Ханс-Дитрих Геншер в Москва. Противоречията между канцлера и първия секретар на КПСС са преди всичко за членството на обединена Германия в НАТО, както и за времето, в което трябва да бъде извършен процесът на Обединението. В разгара на напрегнатия разговор неочаквано за

29 Подобен коментар прави външнополитическият съветник на Горбачов – Валентин Фалин, като допълва, че Горбачов е бил силно повлиян от мнението на Анатолий Черняев. – Цитиран по документалния филм на Блуменберг.

30 *Kohl, Helmut. Erinnerungen 1990-1994. Droemer, Mьnhen, 2007, 119-120.*

31 Пак там, с. 120.

32 *Бояджиева-Кюлюмова, Елена. Германия по пътя на Обединението....*

германската делегация М. Горбачов дава благословията си за присъединяването на ГДР към ГФР. Разбира се, той не подминава болния за него проблем – по-нататъшното развитие на „перестройката“ и икономическите връзки на СССР с Германия след обединението.³³ За положителното решение на М. Горбачов по германския въпрос вероятно повлиява и фактът, че правителствата на страните от Варшавския пакт – чехословашкото, полското, унгарското, румънското и българското вече са заявили своето съгласие по този въпрос.³⁴ Хелмут Кол пише: „Многонационалната държава (СССР - б. а.) се разкъсваше по всички краища, дори ако се вземат под внимание страхотните икономически трудности. Това подтикна Михаил Горбачов към действие, но действие по принуда.“³⁵

Едва след размяната на мнения по въпроса дали обединена Германия трябва да бъде неутрална или да участва едновременно в НАТО и във Варшавския договор, както и по полската граница и съгласието на СССР за обединението на двете германски държави, Х. Кол обещава финансова помощ за продължаване на „перестройката“ и помощи във храни за съветския народ.³⁶ Точните му думи са: „Искам да кажа, г-н генерален секретар, ако възникнат ситуации, когато ви е нужна помощ или поддръжка, и Вие решите, че аз мога да Ви помогна, моля Ви, обръщайте се към мен“.³⁷ Германското правителство предлага помощ в хранителни

33 Срещата е описана в дневниците на Волганг Шойбле, Хорст Телчик и Х. Кол, които летят с Боинг 707 на 10 февруари 1990 г. в Москва. Най-подробни детайли могат да се намерят в дневника на Кол. – <http://www.kas.de/wf/de/71.4421/>

34 Този факт е отбелязан в дневника на Х. Кол. – <http://www.kas.de/wf/de/71.4421/>

35 Пак там.

36 *Kohl, Helmut. Erinnerungen, 108-111.*

37 *Ibid., S. 110.*

стоки на внушителната стойност от 100 млн. ДМ.³⁸

В мемоарите си Горбачов отрича, че финансовата помощ е решаващият мотив да даде благословията си за германското обединение. Но той не се отказва да търси такава помощ и месеци по-късно. През май 1990 г. съветският лидер се обръща с нови спешни искания към правителството на Кол. Съветският външен министър Едуард Шеварнадзе лети за Бон с молба за кредит от 15 до 20 млрд. ДМ за срок от 7-8 години, както и за краткосрочен кредит в размер на 1,5-2 млрд. за „разрешаване на актуални проблеми“. Горбачов иска още средства за закупуване на храни и за модернизация на леката промишленост, както и за въвеждане на пазарна икономика в СССР. Той подчертава, че подобна помощ не може да очаква от САЩ. Това искане към германското правителство отново е свързано с предстоящите през юли парламентарни избори в СССР, на които Михаил Горбачов трябва отново да бъде преизбран, за да продължи перестройката.³⁹

Съветникът на Х. Кол, Хорст Телчик, е натоварен с преговорите по отпускане на спешния заем от 5 млрд. ДМ. Ангажиментът на Телчик е не само да осигури парите от Дойчбанк и Дрезднер Банк, но и да договори съветските гаранции за скорошно разрешаване на проблема Германия – НАТО. Двустранните преговори се водят тайно по желание на бундесканцлера. Според него, финансовите проблеми на СССР трябва да останат секретни.⁴⁰ Правителството на Кол решава да отпусне исканата сума на 22 юни с. г. с лихва от 0,5% за 12 години. А СССР трябва да започне да връща кредита едва след като изминат 6 години⁴¹.

38 Weber, J. Op. cit., S. 312.

39 Ibid., 311-312.

40 Teltschik, Horst: 329 Tage. Innenansichten der Einigung. Berlin, 1991, 234-235.

41 Bierling St. Die Außenpolitik der Bundesrepublik Deutschland. Normen, Akteure, Entscheidungen. 1999, S. 270.

В рамките на четири месеца от май до септември 1990 г. и на четири преговорни кръга – в Бон, Париж, Берлин и Москва, четирите държави победителки (Съветският съюз, Съединените щати, Великобритания и Франция) заедно с ГДР и ГФР изясняват спорните проблеми, свързани с германското обединение.

Голямата тема за германската дипломация, която присъства и на преговорите „2+4“ на 5 май 1990 г., е излизането на ГДР от Варшавския договор и запазването на мястото на обединена Германия в Северноатлантическия пакт. Развързката на проблема за статута на обединена Германия и за членството ѝ в НАТО идва неочаквано за всички в края на май. Горбачов се съгласява да не се намесва в решението на обединена Германия за по-нататъшно членство в НАТО.⁴² Остават още няколко месеца и няколко срещи до подписването на договора за окончателно урегулиране на отношенията с Германия.

В началото на януари на 1990 г. „социално-икономическото състояние на ГДР се срива застрашително“.⁴³ На 18 март с. г. се провеждат първите свободни избори в ГДР. Резултатите, възприемани като вот в полза на обединението, дават допълнителен стимул за решението на европейските актьори да подкрепят каузата на германското обединение.⁴⁴ Изненадващо за всички с 40,9% от подадените гласове изборите печели „Алианс за Германия“ (с основна коалиционна партия ХДС). ГСДП набира едва 22%, а наследничката на ГЕСП – ПДС получава едва 16%. Дисидентите от 1989 г., създали коалицията „Нов Форум“ и „Бюндис 90“, не достигат дори 3%. „Алианс за Германия“ дължи успеха си преди всичко на гласовете на работниците и селяните, католиците и протестантите от Тюрингия и Саксония.⁴⁵ Изборната

42 *Zelikow, Ph. Op. cit., S. 375.*

43 *Кюлюмова-Бояджиева Е, Развързката... , с. 83.*

44 *В. „Капитал“, бр. 40, 30.10.2000 г.*

45 *Der Spiegel, 14/1990, S. 43-46.*

победа на християндемократите им позволява да създадат правителство, което ще съдейства активно на канцлера Кол за бързото обединение на Германия. За Горбачов този резултат звучи негативно. Предварителните очаквания на съветското правителство са за победа на социалдемократите, с които да се водят преговорите в конфигурацията „2+4“.⁴⁶ За канцлера Кол резултатът е оптимален, защото договърът по присъединяването се подписва от две правителства на една и съща политическа сила.

На 15 юли 1990 г. Хелмут Кол пристига в Москва начело на голяма делегация. Преговорите незапочват благоприятно за Германия, твърди Кол. Той иска от Горбачов пълен суверенитет на обединена Германия и членство в НАТО. Но след като не постига целта си, заплашва да се завърне преди да бъдат изяснени компромисите на двете страни в името на обединена Германия.⁴⁷ Ако това твърдение на Кол е истина, може да се направи изводът, че продължаването на разговора в дачата на Горбачов е резултат от негов компромис, непредвиден в началото на срещата. Съветският и германският държавник обсъждат параметрите на бъдещите договорености: обединена Германия, обхващаща територията на ГДР, ФРГ и Берлин, без допълнително разширение на границите. Към кръга на обсъжданите въпроси е и финансирането, свързано с оттеглянето на съветските войски, както и средствата за строеж на жилища за тях и семействата им в различни части на СССР. Германия се отказва от химическо и биологическо оръжие. През преходния период на бившата територия на ГДР няма да се разполагат военни структури на НАТО. Съветската армия остава на територията на ГДР през целия преходен период

46 Zelikow Ph. Op. cit., S. 315.

47 Kohl drohte Gorbatschow mit Abreise. – FAZ, 11. November 2007: публикува част от спомените на Х. Кол за срещата в Москва под заглавие "Кол заплашва Горбачов с връщане".

за срок от 3-4 години. Условието за пребиваването на съветските войски се уреждат с отделни споразумения.⁴⁸ Договорен е и компромисен вариант за съкращаването на германската армия до 370 000 д. Искането на Кол е за 400 000, срещу което се обявява Горбачов.

На дневен ред е поставен и проблемът със „съветските немци“, но Кол се обявява срещу масовото им преселване в Бундесрепубликата. (Според един закон от 50-те години руските германци имат право да се завърнат в Германия, ако докажат че имат германски корен).⁴⁹ След 1990 г. Германия става притегателна сила за масово изселване на милиони руснаци с „германски корен“ от Казахстан, Сибир, както и на руски евреи. Те са допълнителна тежест за правителството на Х. Кол през преходния период, защото образованието им не се признава в обединена Германия, а преселниците нямат достатъчни знания по немски език. Паралелно с източногерманците, бежанците от бивша Югославия, „германските руснаци и евреи“, са постоянен контингент на бюро по труда и социални грижи.

Остава открит въпросът за точното време, в което М. Горбачов уговаря сумата, която Германия трябва да заплати като обезщетение за изтеглянето на съветската армия и какъв е точният ѝ размер. Според някои извори и исторически изследвания това е договорено в Крим.⁵⁰ Според други, то е станало месеци по-късно – през септември.⁵¹ През юли 1990 г. експерти от различни министерства в Бон изчисляват стриктно общите разходи по прехвърлянето на съветските войници от ГДР в родината им в размер на 1,25 млрд. за първата година. За преходния период по тази военно-социална операция немските разчети достигат максимума от 4,25

48 Горбачев. М. Цит. съч., 144-145.

49 Kohl H., Erinnerungen 1990-1994, S. 176.

50 Тачер, М. Цит. съч., с. 469; Мирчева, Хр. История на международните отношения. Част 2, София, 2004, с. 565.

51 Zelikow, Ph. Op. cit., S. 466; Teltschik, H. Op. cit., S. 179.

млрд. ДМ. за строеж на 72 000 жилища, детски градини, магазини за военните семейства, за тяхното обучение и преквалификация, транспорт.⁵²

На 7 септември 1990 г. Х. Кол провежда „драматично“ телефонно договаряне с М. Горбачов.⁵³ Германското предложение е 8 млрд. ДМ., т. е. два пъти повече от първоначалната сума и направените изчисления. В този момент бундесканцлерът е притиснат от факта, че водените преговори „две плюс четири“ остават без развитие, ако финансовите противоречия с Горбачов не бъдат изгладени. Телефонните дебати продължават три дни по-късно. Горбачов иска няколко пъти по-висока цена, докато Кол предлага компромисен вариант от 15–12 млрд. като основна сума, и 3 млрд. като безлихвен кредит. В крайна сметка Горбачов приема този вариант!

Едно сравнение със средствата, отпуснати по плана „Маршал“, могат да илюстрират по-ясно колко голяма е отпуснатата от ГФР помощ. Следвоенна Западна Германия успява с 1,41 млрд. долара да се стабилизира и да създаде икономическо чудо. Искането на Москва от 1990 г. надхвърля средствата, определени по плана „Маршал“ за Великобритания, Франция, Италия и Западна Германия, но разбира се трябва да се има предвид и обезценяването на долара през изминалия половин век.

На 12 септември 1990 г. в Москва в присъствието на М. Горбачов е подписан „Договорът за окончателно уреждане относно Германия“. На 13 септември 1990 г. е парафиран „Договорът за добросъседство, партньорство и сътрудничество“ между Германия и СССР.

На 3 октомври 1990 г. влиза в сила договорът за Обединение между ГФР и ГДР. На тази ден в Източна Германия официално се приемат западногерманските методи, правила и институции на държавно управление.

52 *Zelikow, Ph. Op. cit., S. 466.*

53 *Teltschik, H. P. cit., S. 267.*

В телевизионни интервюта и в спомените си Х. Кол коментира сумата, която ГФР плаща на СССР като приемлива. Истинската цена на присъединяването на ГДР към ФРГ не може да бъде изчислена, защото жителите на западните провинции все още плащат солидарен данък на събратята си от Изтока. Колко струва обединението на разделена Германия ще изчисляват изследователите в идните десетилетия.

WAS THE GERMAN UNIFICATION A BUSINESS DEAL?

Anelia Koleva

The German agreement 1989/90 formed a deep break in German and European history. While the USA, above all also George Bush supported, much the reunification and from the beginning extremely positively took up these, both Great Britain and France had strong doubts and considered a reunited Germany inconceivable. The British Prime Minister Margaret Thatcher had above all reservations, because it saw the equilibrium between Germany and Great Britain endangered.

Since the collapse of the entire Soviet realm was thus approaching, the USSR had to be against a united German native country. However Moscow stood before so enormous social problems that it would have been condemned to the fall without financial assistance from the outside. But who forces the Soviet Union those urgently billions charms? So Helmut Kohl had to win easy play of Gorbachev agreement, when he assured this immediate measures and offered support also on a long-term basis.

Money played thereby a large role likewise. Because the Soviet Union was in a deep economic and social crisis, from which it sought to find out with the help of the west.

Thus expressed minister of foreign affairs Shevardnadze on 4 and 5 May 1990 during the first round of the two-plus four-negotiations in Bonn in background discussions immediately the desire for a new German credit for the USSR; a compromise in the question of the German NATO membership is not thereafter ausgeschlossen. The Soviet credit needs amounted after information of Ambassador Kwizinski on 20 billion DM in five to seven years. Since the serious danger existed the fact that Gorbachev could be fallen on in July 1990 the which is approaching Party Congress the CPSU, if the USSR did not receive additional moneys from the west, had Kohl hardly another choice, than corresponding to the Soviet desires.

On 10 September Kohl offered therefore eleven to twelve billion DM. Gorbachev explained to the fact, it hoped that one can agree on 15 to 16 billion. It has "many fights with the government, with the military and financial specialists expenditure-fenced". The result are the 15 billion DM specified by it. Afterwards the chancellor held the time right to offer additionally to the twelve billion DM a credit free of interest at height of three billion DM. Gorbachev was relieved: so the problem can be solved.